

Yeni Cumhuriyet'te Eğitim

Cass Arthur Reed

Çeviren: Cemile AÇIL¹

Editörün Notu: Bu makale 31 Mart 1925'te yazılmıştır.

Eylül 1922'de Milliyetçi Türk birlikleri, Yunanlıları İzmir'den atarak, pek çok kişiye boş bir umut gibi görünen bir hareketi haklı çıkardı ve Türkiye'nin Büyük Savaş'ta maruz kaldığı korkunç kayıpları bir ölçüde geri aldı. O zamandan beri meydana gelen değişiklikler, hızlı ve geniş kapsamlıdır. Ulus hareketinin doğasında olan milliyetçilik ilkesinin kesin olarak hayata geçirilmesi ise muhtemelen en önemli değişiklik olmuştur.

Çoğu Ortadođu ülkesi gibi Türkiye'de yüzyıllar boyunca birçok topluluğun ve birçok dilin ülkesi olmuştur. Türkler, Küçük Asya'yı ve son olarak Avrupa'nın çoğunu fethederken birçok eski yerleşimcinin bakiyelerine dokunmamış ve onları tamamen kendi bünyesine katmak yerine, mevcut yerel sistemlerin devam etmesine izin vermişti. Böylece, imparatorluğun çeşitli bölgelerinde düzenli olarak örgütlenmiş topluluklar-veya yerel olarak adlandırılan şekliyle- Ermeniler, Yunanlar, Bulgarlar ve Yahudiler gibi uluslar mevcuttu. Osmanlı İmparatorluğu sadece Türklerden oluşmuyordu. Türk kesimin egemenliğinde birçok halktan oluşan bir millet yaratma girişimini temsil ediyordu.

Dünya savaşı sırasında Türkler, kendi bakış açılarına göre, Osmanlıya *tâbi* halkların özellikle Türk olmayan en büyük unsurları temsil eden Ermeni ve Rumların, devletin güvenliği için bir tehdit olduğunu çok net bir şekilde gördüler. Nitekim Ruslar savaşın başlarında Doğu'da, Yunanlılar ise 1919'da Batı'da, Türkiye'nin büyük bölümünü işgal etmek için sırasıyla Ermenilerin ve Rumların şüphesiz ki sempatisinden yararlandılar. Son beş altı yılda ise "Türkler için Türkiye" prensibi belirlendi ve hükümetin temel politikası haline geldi.

Yeni bir cumhuriyet kuruldu ve XVI. yüzyılda Hıristiyan âlemindeki Protestan Reformu ilebenzer şekilde din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Halife sürgüne gönderildi, eski din okulları kapatıldı ve bunların dinsel temelleri başka amaçlarla kullanıldı.

Peki tüm bunların eğitime etkisi ne oldu? Öncelikle hatırlatmak gerekir ki savaşa kadar Türkiye'de üç önemli kurumsal eğitim grubu vardı. Birincisi, ilköğretimden üniversiteye kadar çeşitli derecelerdeki okullardan oluşan, devlet destekli, Türkçe yürütülen ve birkaç istisna dışında yalnızca Türklerin katıldığı Türk okul sistemiydi. İkincisi, çeşitli topluluklar -özellikle Rum, Ermeni ve Museviler- tarafından büyük fedakârlıklarla ve

¹ Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yakutiye/ERZURUM, cemile.kurt@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6658-3147.

sadakatle sürdürülen birçok açıdan takdire şayan azınlık okulları sistemiydi. Çeşitli yerel dillerde yönetilen bu okullarda, Türkçenin yeterince öğretimi konusundaki ısrarlı çabalar hep başarısız olmuştu. Üçüncü okul sistemi de büyük ve önemliydi; Yabancı devletlerin vatandaşları tarafından desteklenen en çok sayıda kurumu kapsıyordu. Türkiye'de ikamet eden yabancılara özel haklar veren kapitülasyonlar sayesinde; çoğunluğunu Fransız okullarının oluşturduğu bu kurumlar ülkenin eğitim hayatında önemli bir yer tutmuştu ve Türk kontrolünden tamamen arındırılmıştı. Savaştan hemen önceki yıllarda, hem Amerikalılar tarafından yönetilen hem de Amerikan denetimi altındaki yerli Protestan topluluklar tarafından yönetilen Amerikan okullarında, 30.000 veya 40.000 kadar öğrenci kayıtlıydı. Fransız, İtalyan ve Alman okulları ise büyük ölçüde Katoliklerin kontrolü altındaydı ve bu okullar kendi hükümetlerinden büyük bağışlar almaktaydı. 1908'e kadar bu okulların nüfusunun neredeyse tamamı Türk olmayan unsurlardan oluşuyorken 1908'den itibaren Türkler de bu okullara kayıt olmaya başlamıştı. Genellikle yönetim ve donanım bakımından devlet okullarından veya yerel topluluk okullarından üstün olan bu okullar, yabancı dil bilgisinin büyük bir sosyal ve ekonomik avantaj olduğu bir ülkede, modern bir Avrupa eğitimi için muhteşem bir fırsat sunuyordu. Siyasetten biraz daha arınmış olduğu düşünülen Amerikan okulları dışında, diğer yabancı okullar; birçok Türk tarafından haklı olarak devletler tarafından Türkiye'ye düşman ekonomik ve siyasi propaganda için serbestçe kullanılan araç aynı zamanda aleyhlerinde bir milliyetçi propagandanın yayılmasında etkili, büyük bir güç olarak görülüyordu.

Cumhuriyet hareketinin başlıca taleplerinden bazıları, yabancılar için tüm istisnai avantajların ve kapitülasyonların kaldırılması, tüm kültür araçlarının tamamen Türkleştirilmesi idi. Rum ve Ermeni azınlıkların Türkiye'nin büyük bir bölümünden sürülmesi ve önemli sayıdaki azınlık için İstanbul'un tek merkez olarak kalmış olması, azınlık okullarına duyulan ihtiyacı azaltmış ve bu okulların alanını büyük ölçüde daraltmıştır. Bununla birlikte Yahudi okullarının da dâhil olduğu bir grup azınlık okulu mevcudiyetini sürdürmüştür. Yabancı okulların sayısı da bazı benzer nedenlerle büyük ölçüde azaldı, ancak geride azımsanmayacak miktarda yabancı okul kaldı. Önceki düzene göre yeni yönetim, bu iki okul grubuna karşı çok farklı bir tavır almıştır. Belirli koşullar altında bu okulların Türkiye'de faaliyetlerine devam etmelerine izin verilmiştir. Bunlardan birincisi, ülke kanunlarına kesin olarak riayet etmeleridir. Bu herhangi bir ülkede makul bir gereklilik gibi görünebilir, ancak eskiden Türkiye'de genellikle bu gerekliliğe uyulmazdı. Yeni yasanın gerektirdiği önemli değişikliklerin ilki, din ve eğitimin mutlak bir şekilde ayrılmasıdır. Yabancı okullar veya yerel azınlık okulları, uygun gördükleri dini müfredat ve öğretimi uygulayabilecek ancak tüm bunlar okulun kurucularının dini ile sınırlı olacaktır. Başka bir dine mensup hiçbir öğrenci, bunlara katılmaya zorlanamayacak veya mecbur bırakılamayacaktır. Bu yerler eğitim dışında başka amaçlar için kullanılmamalı ve okulun diğer kısımlarında dini nesnelere veya resimlere sergilenmemelidir. Bu koşulu Katolik okulları ciddi bir şekilde değiştirmeye çalışmıştır. Hatta çok sayıda okul boyun eğmek yerine birkaç ay boyunca kapalı kalmayı tercih etmiştir. Ancak şimdi bir anlaşmaya varıldı ve yasa geçerliliğini koruyor.

İkinci olarak Hükümet, bu okullardaki her öğrenciye Türkçe, edebiyat, tarih ve coğrafya derslerinin devlet tarafından atanan Türk öğretmenler tarafından öğretilmesinde ısrar etmektedir. Hükümet tarafından sabit bir asgari çalışma saati de belirlenmiştir. Bunlar yabancı okullarla ilgili önemli değişikliklerdir. Her ne kadar öğretmenleri onaylama, seçme ve düzenli rapor alma meselesi olsa da, Hükümetin temel konularda okulları inceleme ve denetleme hakkı kesinlikle saklıdır. 1918'den önce kurulan yabancı okullar, yeni koşulları yerine getirmeleri halinde tanınacak olmasına rağmen, hükümet politikası yeni yabancı okulların açılmasına kesinlikle karşıdır. Yakın tarihli bir karar, yabancı okulların Rumca ve Ermenice eğitim vermesini yasaklamıştır. Bu durum yabancı okulların azınlık grupları arasındaki popülerliklerini büyük ölçüde azaltabilir. Azınlık okulları ile ilgili durum ise bu kadar açık değildir. Şimdiye kadar faaliyetlerine yabancı okullarla hemen hemen aynı koşullarda devam ettiler. Ancak, tüm öğretmenlerin (çoğunun bilmediği) Türkçeyi bilmesi şartı da dâhil olmak üzere, daha başka düzenlemelerin yapılacağına dair söylentiler var. Bununla birlikte, Hükümet, azınlık grupları için propaganda merkezleri olmaya devam etme olasılığına karşı azınlık okullarının mutlak bir şekilde korunmasına karar vermiştir. Aynı zamanda azınlık okullarının millileştirilmiş Türkiye idealine katkıda bulunabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Yeni Türkiye'nin kurucularının, Fransız devriminden ve yaklaşık yirmi yıl önce Fransa'da egemen olan, kilise ile devletin tamamen ayrılmasında ısrar eden ideallerden büyük ölçüde etkilenmiş olduğuna şüphe yoktur. Halkın kültürünü şekillendirmenin aracı olan bir ulusa ait tüm eğitim kurumlarının, devletin dikkatli denetimine tabi olarak görme eğilimi, günümüzde oldukça yaygındır. Şu anda Türk yasaları, Türkiye'deki yabancı okullara, bazı eyaletlerimizin yasalarının Amerikan kontrolü altındaki Katolik okullarına vermeye istekli olduğundan daha büyük ölçüde bir özgürlük veriyor. Bununla birlikte, merkezileştirilmiş bir sistemle mi yoksa genellikle özel kurumların sonucu olan eğitimsel sürece daha özgür katkı sağlayarak mı Türk halkının çıkarlarının ilerletileceğini görmeye devam edeceğiz.

Amerikalılar doğal olarak Türkiye'deki Amerikan kurumlarıyla ilgileniyorlar. Bunların (özellikle de Ermenilerin tamamen kovulduğu bölgelerde bulunan ve öğrencilerinin tamamına yakını Ermeni olan okulların) önemli bir kısmının faaliyetleri son birkaç yılda meydana gelen değişiklikler nedeniyle durduruldu. Elbette, daha önce Türk topraklarında bulunan görkemli Beyrut Amerikan Üniversitesi ve eski Suriye Protestan Koleji gibi Amerikan okullarının bir kısmı değişen siyasi sınırlar nedeniyle kendilerini sınır dışında buldular. Amerikalı misyonerler tarafından denetlenen geniş kapsamlı Ermeni Protestan okulları sistemi fiilen ortadan kalktı. Bununla birlikte, Adana, Bursa, İzmir ve İstanbul'daki liseler gibi kendilerini yeni rejime uyarlayan bir dizi kolej ve okul var. En yaygın olarak bilinen kolejler, İstanbul'daki Robert Koleji ve onun kardeş kurumu olan İstanbul Kadın Koleji, Beyrut Üniversitesi, Bulgaristan Sofya'daki Amerikan okullarıyla birlikte İzmir'deki Uluslararası Kolej, şimdi birleşik bir hareketle Amerikan halkına cazip geliyor. İstanbul'daki kolejler öğrenci topluluğu olarak kozmopolit olmaya devam ediyor ve velilerinin çoğu hala Türkiye'nin tabi ırklarının üyeleridir. Bu okulların başta Bulgaristan olmak üzere Türkiye dışından da hatırı sayılır sayıda öğrencileri var. Ancak daha önce kozmopolit bir öğrenci kadrosu olan Uluslararası İzmir Koleji'nin öğrencilerinin %90'ından fazlası Türk olmuştur.

Aynı eğilim neredeyse kesin olarak tüm Amerikan okullarında giderek daha fazla görülecektir. Amerikan okulları yeni cumhuriyet idaresinden ilk resmi izin alan kurumlardır. Diğer ülkelerin kurumlarının hepsinin başvurusu beklemededir ve muhtemelen kısa süre içinde bunlarda izinlerini alacaklardır. Bu kolejlerde yeni okul yasasının uygulanması, yukarıda belirtilenler dışında, okulların yaptığı işi büyük ölçüde değiştirmedir. Hükümet tarafından atanan Türk öğretmenler, kurumun çalışmalarına içtenlikle katıldılar. Hükümet tarafından bu kurumlara yapılan denetim ve teftiş şu ana kadar resmi olmuştur ancak okul idaresinin çalışmalarını engellemeye yönelik herhangi bir ciddi işaret bulunmamaktadır. 1922'den önce Türk olmayan öğrenci topluluğunun oranı %20'den fazlayken Türk sayısı şimdi 295'e ulaştı ki bu neredeyse tamamının Türk olduğu anlamına gelmektedir. Ülke halkı, Amerikan eğitim sistemine büyük bir güven duyuyor. Amerikan okullarının, eskiden Rum, Ermeni ve diğer tebaa ırkları tarafından büyük bir hevesle aranan avantajları, Türk gençlerine ciddiyetle ve şevkle vermeye çalıştığına ikna olduklarından bu okulları takdir ediyorlar. Hükümet okullarının güçlendirilmesi ve genişletilmesi devam etmektedir. Ancak son birkaç yılda gerçekleşen hükümetin yeniden organize edilmesi üzerine meydana gelen birçok siyasi olayla, geniş kapsamlı değişikliklerin ve tüm ülkelere gerekli olan eğitimin istikrarlı bir şekilde iyileştirilmesinin çok fazla zaman gerektirdiği açıktır.

Ne yazık ki Türkiye, özellikle son birkaç yıldır büyük acılar çeken ve çoğu şimdi ülkeyi terk etmek zorunda kalan, Amerikan kamuoyu nezdinde baş tercüman olan azınlık temsilcilerine sahip. Hükümetimizin sebep olduğu Lozan Antlaşması'nın onaylanmasındaki uzun gecikme, Amerikan halkının Yakın Doğu'daki durumu tam olarak anlayamamış olmasının bir başka göstergesidir. Ancak modern eğitimin avantajlarını Türkiye'nin gençlerine vermeye çalışan Amerikan eğitim kurumları; insanlığın gelecek tarihinde, ülkelerinin önemini kesinlikle belirleyen dünyada, çekici ve sevimli bir halk tarafından yönetilen ve doğal kaynaklar açısından zengin, bir ülkenin ilerlemesine yardım etmeye çalışıyor. Amerikalılar, 1781 Devrimi'nin sona ermesinden sonraki ilk birkaç yıl için ulusal ilerlememizin ne kadar yavaş olduğunu hatırlayabilirlerse, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu zorlukları daha iyi anlayabilirler. Zorlu günlerinde genç ulusun yardımına koşan Lafayette gibi adamlara, millet olarak hâlâ duyduğumuz minnettarlığı hatırlarlarsa, insanlığın en güzel mirasını Türkiye'nin hevesli genç erkek ve genç kadınlarıyla paylaşmaya çalışan, düşmanca bir propaganda yürütmemeyi amaç edinen kurumların ve erkeklerle kadınların yurtdışından gelen samimi dostluklarını Türklerin memnuniyetle karşıladıklarını takdir edeceklerdir.

Amerikan okulları, öğrenciler ve veliler tarafından kendilerine gösterilen takdirin kanıtlarına sürekli olarak şahit olmaktadır. Donanımları, kadrolarına çektikleri gösterişli Amerikalı erkek ve kadın tipleri keza onlarla ilişkili güçlü tipte Türk öğretmenleri, Atletizm üzerindeki vurgu ve diğer öğrenci etkinlikleri, demokratik etkileri ve özellikle ebeveynlerin "Bir şekilde adam oluyorsunuz" dedikleri zaman sahip oldukları güven, Amerikan okullarını toplumun tüm sınıflarını temsil eden öğrencilerle doldurdu. Türklerin yabancılara düşman olduğu şeklindeki aptalca düşünce, bu kurumlardan birine yapılan ziyaretle dağılır. Örneğin, hükümetin tam onayına sahip Uluslararası Kolej'de radyo hayranları her gece Avrupa konserlerini dinlerken, Yunanistan ve diğer komşu ülkelerde radyo hala yasaktır. Spor etkinliklerimize yerli ileri gelenler katılırlar ve bu etkinlikler İstanbul'un günlük gazetelerinde

övlür. Bu arada, bu kolejin yıllar önce Türk okullarına atletizmi tanıttığı ve imparatorlukta ilk elektrikli aydınlatma sistemine sahip olduğunu da belirtebiliriz. Meteorolojik raporlarımız Londra kadar uzak yerlerde dahi takip ediliyor. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birinci sınıf kolejlerin diplomalarıyla kabul edilen Amerikan üniversitelerine giriş sıralamalarında mezunlarımızda,önemli bir yer edindi.

Elbette Amerikan kurumları tek başına Türkiye'nin eğitim sorunlarını çözemez; sadece çözüme katkıda bulunabilirler. Türk mezunları çok az ve çoğunlukla gençtir. Türkiye'de en çok tanınan kadın lider, Ateşten Gömlek kitabının yazarı Halide Hanım, İstanbul Amerikan Koleji mezunudur. Ne mutlu ki son birkaç yılda, bir dizi öğrenci burslu olarak Amerika'ya gönderildi ve çalışmalarından çok şey beklemek için erken olsa da bu çalışmaların etkileri özellikle Kolombiya'da eğitim alan bir çift tarafından yayınlanan dergiler aracılığıyla hissediliyor. Kolejlerin çalışmaları tamamen yeni koşullara uyum sağlar sağlamaz, mevcut kurumların ve diğer Amerikan eğitim kurumlarının pek çok yeni ve etkili araçla, istekli Türk eğitimcileri ile daha kapsamlı iş birliği yapabilmeleri beklenmektedir. Geçen yıl Profesör John Dewey'in Ankara'ya yaptığı ziyaret, inanıyoruz ki, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerdeki eğitim deneyiminin Türk okullarına sunulabileceği bu tür birçok ziyaretin ilkidir. Ülkedeki öğretmenlerin koşullarının iyileştirilmesi ve fiili hizmette olan öğretmenlerin yabancı okul sistemlerini incelemesi için sağlanan imkânlar büyük bir ilerleme sağlayacaktır. Ancak Türkiye hükümeti, modern eğitimin olanakları konusunda tamamen hayat dolu,maddi imkânlar bakımından zengindir ve halkı artık tamamen modern ilerleme denizine atılmış olan bir ülkede istikrarlı bir ilerleme beklenmelidir.

Kaynakça

Reed, C. A. (1925). Education in a New Republic. *The Phi Delta Kappan*, 8(2), 13 – 16.